یەکێتی ئەڵمانیا لە ساڵی ١٨٧١

هۆشمەند عەلی مەحمود

دەستپێك: سەرەتایەکی کورت لە مێژووی ئەڵمانیا:

هەرچەندە ئەڵمانیا هەر لەسەدەکانی ناوەڕاستەوە، وڵاتێکی پارچەپارچەو لێکدابڕاوبووەو لەچەند میرنشین‌و دۆقێك پێك هاتبوو، هەروەها لەسەدەکانی پانزەو شانزەدا تیایدا بیروبۆچوون‌و تێکۆشان لەپێناو یەکێتی خۆیدا هاتۆتە ئاراوەو کاری بۆ کراوە، بەڵام دەبینین ئەم یەکگرتنە تا ساڵی ١٨٧١ نەهاتۆتەدی‌و بەئەنجام نەگەیشتووە.

لەڕاستیدا سەرەتای بوژاندنەوەو بەهێزبوونی ئەم بزووتنەوەیە زیاتر لەکاتی شاڵاوو داگیرکاریی ناپلیۆندا دەردەکەوێت، بەتایبەتی کاتێك هەڵسا بەداگیرکردنی خاکی ئەڵمانیا لە ساڵی ١٨٠٦دا، چونکە ئەمە وایکرد لەلایەك ببێتە هۆی بڵاوبوونەوەی بیروبۆچون‌و پرەنسیپەکانی شۆڕشی فەرەنسی‌و لەلایەکی دیکەشەوە سەرەتایەکی بۆ یەکێتی ئەڵمانیا لێکەوتەوە کە هەڵسا بەکەم کردنەوەی میرنشینە ئەڵمانیەکان لە (٣٠٠) میرنشینی لۆکاڵیەوە بۆ تەنها (٣٩) میرنشن، ئەوە جگەلەوەی کە ئەم داگیرکارییەی ناپلیۆن بوو بەهۆکارێکی گرنگ بۆ بڵاوبوونەوەی گیانی نەتەوایەتی‌و ڕەتکردنەوەی داگیرکاری‌و هەوڵدان بۆ دەرکردنیان لە وڵاتدا.

بەمەش دەکرێت بڵێین کە ناپلیۆن و داگیرکارییەکانی ڕۆڵی بەرچاویانگێڕا لە بوژاندنەوەی بیری نەتەوەیی لە وڵاتانی دیکەی ئەوروپا لە دوای کۆنگرەی ڤیەننا.[1]

یەکەم: بزووتنەوەی نیشتیمانی ئەڵمانی ١٨١٥-١٨٤٨:

لە کۆنگرەی ڤیەننادا هیچ گرنگیەك بەهەستی نەتەوەیی گەلی ئەڵمان نەدراو بەهیچ شێوەیەکیش ئەم مەسەلەیە لەبەرچاو نەگیرا، هەرچەندە فۆن شتاین داوای ئەوەی کرد، کە ئەڵمانیا لەژێر سەرکردایەتی پروسیا یەکبخرێت، بەڵام ئەم داواکاریە لەلایەن مترنیخ و میرەکانی باشووری ئەڵمانیا، بەهیچ جۆرێك بەم بیرۆکەیە ڕازی نەبوون، ئەوەبوو بۆ دواجار لەم کۆنگرەیەدا لەسەر ئەوە ڕێککەوتن، کە یەکێتییەك لە (٣٨) دەوڵەتۆکە بڕیاری لێدرا بەناوی دایت.[2]

ئەم ئەنجومەنەی کە پێکهات لە نوێنەری حاکمەکان پێکهاتبوو، نەك لە نوێنەری گەل، وئەم کێشەیە لەلایەن نەمساوە سەرۆکایەتی دەکراو دەوڵەتۆکەکانیش لە بەڕێوەبردنی کاروباری خۆیاندا ئازاد بوون، بەڵام بۆیان نەبوو لەگەڵ هیچ وڵاتێکدا ڕێککەوتن بکەن لەدژی ئەنجومەنی دایت، یان هەر وڵاتێکی ئەندام لە دایت، هەرچەندە ئەم دەوڵەتۆکانەی دایت بەشێوەیەکی ناڕاستەو خۆو تەنها بەناو لەژێر چاودێری دەوڵەتە زلهێزەکانی دیکەی ئەوروپادا بوون، کە پێکهاتەی یەکێتیەکەش هەریەك لە (هانۆڤەر- هۆڵشتاین- لۆکسمبرك)ی لە خۆدەگرت.[3]

سەردەمی دوای کۆنگرەی ڤیەننا سەردەمی کۆنە پارێزیو گەڕانەوە بۆ سیستەمە کۆنەکانو گێڕانەوەی چەند میرێك بوو بۆ میرنشینەکەی، بەمەش سەردەمی ستەمکاری مەتەرنیخ دەستی پێکرد، بۆ دامرکاندنەوەو لەنێوبردنی هەرجۆرە بزووتنەوەیەکی نەتەوەیی یان پێشکەوتن خوازانەی ئەوسەردەم، ئەم بارودۆخەش بوو بە هۆکاری بڵاوبوونەوەی بیری لیبراڵیو بیروڕا ئازادی خوازەکان، بەتایبەتی لەنێو توێژی ڕۆشنبیرانی ئەڵمانیاو فێرخوازانی زانکۆکانیان، بۆ پەرەسەندنی ئەم بیرەش لەوسەردەمدا چەند ڕێکخراوو یانەیەك دەرکەوتن، لەوانە (ڕێکخراوی لاوانی ئەڵمانیا).[٤]

سەرەتای دروست بوونی ئەم یانانەش لە زانکۆی یەناوە دەستی پێکرد بە نێوی (برشنشافت)و دروشمیشیان بریتی بوو لە: (شەرەف- ئازادی- نیشتمان).[٥]

لە ساڵی ١٨١٧دا لە فرتبرگ فێرخوازان هەڵسان بە سازدانی ئاهەنگێك بە بۆنەی تێپەڕبوونی چوار ساڵ بەسەر شۆڕشەکەی مارتن لۆسەرداو پاشان ئاهەنگەکە بوو بە خۆپیشاندانی جەماوەری لە دژی سیاسەتی کۆنەپارێزانەی مەتەرنیخ.[٦]

دواتر لە ساڵی ١٨١٩دا کارل ساند کە خوێندکارێکی زانکۆبوو هەڵسا بەکوشتنی (کۆتزیبوی)، کە ڕۆمان نووسێکی کۆنە پارێز بوو، مەتەرنیخ یش ئەم ڕووداوەی بەهەل زانیو بڕیایدا کە لێرەوە چالاکی ئەم یانەو ڕێکخراوانە ڕابگرێتو داوای لە ئەنجومەنی دایت کرد، کە ڕێگە لەم جۆرە بزووتنەوانە بگرنو ئەم پێشنیارانەشی لەلایەن دایتەوە پەسندکرا، پاشان داواکاریەکانی

مەتـەرنیخ بـوون بـە بڕیارێـكو لـە مەرسـومی (کرلیـاد) دەرکـرانو دەسـت بەجێبەجێ کردنیان کرا.[٧]

بەم جۆرە ئەم بزووتنەوانە کپ کرانەوەو بەمەش دەبینین لە مـاوەی نێوان ساڵانی ١٨١٩تـا ١٨٣٠ هـیچ جـۆرە بزووتنەوەیـەکی بەرچاوی دیکـەی نەتەوایەتی ئەڵمانی بەدی ناکرێت، بەڵام بەڕای هەندێك نووسـەر وای دەبیـنن ئەم سەردەمە، سەردەمی خۆسازدان بێت بۆ یەکگرتن.[٨]

بەتایبەتی دوای ئەوەی لە ساڵی ١٨٣٠ کۆمەڵێك شۆڕش لە وڵاتـانی ئەورووپا بەرپاکران، لەوانە: (فەرەنسا- پۆڵەندا)و لەگـەڵ چـەند نێوچـەیەکی جیاجیای ئیتاڵیا، کە داواکاریەکانیان داواکاری نەتەوەییو لیبراڵی بـوو، هـەر لەوماوەیەشدابوو چەند نێوچەیەکی ئـەڵمانیاش ڕاپـەڕینی بەخۆیـەوە بینـیو بوو بە هۆکارێك بـۆ بەدەست هێنـانی دەسـتوور لەچـەند نێوچـەیەکی وەك: (هەکاسل، برتزویك، هانۆڤـەر)، بـەڵام ئـەم بزووتنەوانـەش بوونـە هـۆی زیـاد بوونی سیاسەتی سەرکوتکردنو دامرکێندرانـەوە، بۆیـەش لەکۆتاییانـدا هـیچ جـۆرە دەرەنجـامێکی نێگـەتیڤی ئـەوتۆی لێنەکەوتـەوە لـە پێنـاو بـەر قەرارکردنی یەکێتی ئەڵمانیا.[٩]

هەرچەندە لەوسەردەمانەشدا بوو کە هیگڵ دەرکەوتو توانی ڕۆڵێکی باش لە گەڵاڵەکردنی بیری نەتەوەیی ئەڵمان بگێڕێت.[١٠]

بـەم جـۆرە دەبیـنین لـەماوەی سـاڵانی دوای بەسـتنی کـۆنگرەی ڤییـەنناو پـشت گوێخـستنی مـافی نەتـەوەیی ئەڵمانـەکان، بـووە هـۆی گەشانەوەی زیاتری بزووتنەوەی ڕزگـاریخوازی ئـەڵمانی لـەدژی سـتەمکاریو

سیاسەتی کۆنەپارێزی مەتەرنیخ و خەباتکردن و گرتنەبەری چەندین ڕێگای جۆراوجۆر بۆ گەیشتن بەئەنجام، بەڵام بەسوود وەرگرتن لەڕووداوەکانی ئەوروپا، هەربۆیەش دوای شکستی ١٨٣٠، دەبینین لەساڵی ١٨٤٠دا ڕاپەڕین جارێکی دیکە دەستی پێکردەوە.

دووەم: ڕووداوەکانی ساڵی ١٨٤٨و کاریگەری بەسەر ئەڵمانیا:

لە ساڵی ١٨٤٨دا چەند ڕووداوێك لەئەوروپا ڕوویاندا کە بوون بە هاندەرێك بۆ ڕاپەڕینەکانی هەمان ساڵ لە ئەڵمانیا، چونکە دوای ئەوەی لە فەرەنساو ئیتاڵیاو نەمسا چەند ڕاپەڕینێکی جیا جیا بەرپاکران و بوون بە هۆکارێك بۆ هەڵهاتنی مترنیخ، بەهەمان شێوە هەمان جۆر ڕووداوو دەربڕینی ناڕەزایی نیشتمان پەروەران لە شەقامەکانی بەرلین دەستیان پێکرد، بەڵام فردریك ولیەمی چوارەم هەوڵیدا کە بارودۆخەکە هێوربکاتەوە، ئەویش بەدانی بەڵێن و دانانی پلانێك بۆ یەکێتی ئەڵمانیا، سەرەتای هەنگاوەکانیشی بە دامەزراندنی وەزارەتی ئازادی و کۆمەڵەی دامەزراندن دەستی پێکرد.(11)

لە ٨ی ئازاری ١٨٤٨دا نوێنەرانی گەلی ئەڵمانیا کە ژمارەیان (٦٠٠) کەس بوو، لە شاری فرانکفۆرت دەستیان بە کۆبوونەوەکرد، بەمەبەستی دانانی دەستورێکی ئازاد بۆ پروسیا،(12) کە گرنگترین ئەو خاڵانەی لەسەری ناکۆك بوون بریتی بوو لە کێشەی نەمسا، کە بۆماوەی ساڵێك کارەکانی دواخست، بۆیە هەندێك لەنوێنەران وایان پێ باش بوو نەمسا بەگشتی دەربکرێت، بەڵام هەندێکی دیکەیان دەیانویست نێوچە ئەڵمانیەکان لە نەمسا وەربگیرێتەوە. ئەوەبوو لە ساڵی ١٨٤٩دا کۆتایی بەکارەکانیان هات و

دەستورێکیان دارشت، بەلآم ئەم جارەش کارەکانیان بێ ئەنجام مایەوە، چونکە فردریك ولیەمی چوارەم سەرکردایەتیەکەی ڕەتکردەوە.[١٣]

ئەم هەڵوێستە پاشگەزیەی فردریك لەوەوە سەرچاوەی گرتو کە لە نەمسا دەترسا شەڕ رابگەیەنێت لەدژیو پاشان ڕوسیاش بەشداربێت، بۆیە بڕیاری پاشگەزبوونەوەیداو بەمەش هەوڵەکانی لیبراڵەکان بۆ لابردنی میرەکانو گەیشتن بەکۆماری شکستی هێنا.[١٤]

لەبەرئەوەی فردریك ولیەمی چوارەم بۆ دامرکاندنەوەی ئەو گیانی نەتەوایەتیەی کە لەبرەسەندن دابوو، بانگەوازی بۆ هەڵبژاردنی پەرلەمانێکی نوێ کرد، کە سەرجەم وولآتانی ئەڵمانیا بگرێتەوە تەنها نەمسا نەبێت، بەلآم ئەم هەولەش لەلایەن نەمساوە پوچەڵکرایەوە، چونکە داوای کرد ئەم هەولە ڕابگیرێتو کۆنفدراڵیە کۆنەکەی ساڵی ١٨١٥ی دایت بێتەوە، بەمەش پاشای پروسیا ڕەزامەندی خۆی دەربڕیو بەپێی هاوپەیمانیەتی (اولمیتز) گەڕایەوە بۆ ئەنجومەنی دایت ی ساڵی ١٨١٥.[١٥]

بۆیە دەبینین بزووتنەوەکانی ساڵی ١٨٤٨یش هەرچەندە گوڕوتینێکی باشو کۆمەڵێك هەنگاوی باشی بۆ بەرەوپێش چوون تێدا بەدیدەکرا، بەلآم لەگەڵ هەموو ئەمانەشدا بەهەمان شێوەی ڕووداوەکانی ساڵانی پێشوو نەیتوانی مەبەستی سەرەکی خۆی بەدی بهێنێت، کە یەکێتی ئەڵمانیا بوو.

سێیەم: هەوڵەكان بۆ یەكێتی ئەڵمانیا ١٨٥٨-١٨٦٦:

لەكۆتایی پەنجاكانی سەدەی نۆزدەهەمو سەرەتای شەستەكان لە ئەڵمانیا كۆمەڵێك ڕووداو ڕوویدا كە بایەخێكی زۆریان هەبوو، بەجۆرێك توانیان بارودۆخێكی نوێ بێننە ئاراوە.

یەكێك لەو ڕووداوە گرنگانە شێت بوونی فردریك ولیەمی چوارەم بوو لە ساڵی ١٨٥٨، كە براكەی ولیەمی یەكەم وەك جێگرەوەی (وصی) دەست نیشانكراو دوای ئەوەی پاشای شێت مرد لە ساڵی ١٨٦١، ولیەمی جێگرەوەی بوو بە پادشا. هەرچەندە پاشای نوێ بڕوای بە دەسەڵاتێكی كۆنەپارێزانەی ڕەها هەبوو، بەڵام كاریگەری دەوروبەرەكەی بەسەرەوە بوو كە لیبڕاڵی بوون بەتایبەتی كوڕەكەی خۆی، ئەمەش وایكرد لیبڕاڵەكان لەسەردەمی ئەودا زۆرترین دەنگ بەدەست بهێنن، كە دواتر ناكۆكی توندی لێكەوتەوە لەگەڵ پاشا.(١٦)

هەروەها گۆڕانێكی دیكەش كە گرنگ بوو، سیاسەتی پادشا ولیەمی یەكەم بوو، كە زۆر باوەڕی بە بەهێزكردنی سوپا هەبوو و هەوڵی بۆ یەكێتی ئەڵمانیا دەدا، بۆیەش لەسەردەمی ئەودا سوپا زۆر گەشەی كردو ژمارەیان لە (٤٠) هەزارەوە زیادی كرد بۆ (٦٠) هەزار سەرباز.(١٧)

جگە لەمانەش شكستی نەمسا بوو لە ساڵی ١٨٥٩ بەرامبەر بە فەرەنساو سەردینیاو بێ هێزبوونی بەشێوەیەكی بەرچاو.(١٨)

بەڵام لەهەموو ئەمانە گرنگتر سەرهەڵدانی ناكۆكی نێوخۆیی بوو لەساڵی ١٨٦١ لەنێوان پەرلەمانو پادشا لەسەر بودجەی سوپا، ئەمەش

بووە هۆی ئەوەی پادشا لەسەر ڕێنمایی وەزیری بەرگری (فۆن روت)، بسمارك بکات بەسەرۆك وەزیرانی پروسیا لە ساڵی ١٨٦٢دا.[١٩]

بەم هەنگاوو گۆڕانکاریانەش هەنگاوەکانی یەکێتی ئەڵمانیا دەستی پێکردو پروسیاش وەك وولاتێکی بەهێز دەربکەوێت، لەژێر کاریگەری‌و لێزانی سیاسیانەی بسمارك، چونکە دوای ئەوەی بسمارك دەسەلاتی گرتەدەست، هەنگاوەکانی یەکێتی ئەڵمانیای دارشت بە لە نێوبردن‌و شکست پێهێنانی دوژمنانی پروسیا، بۆ ئەم مەبەستەشی چەند جەنگێکی سەربازی بەرپاکرد، وەك:

١- جەنگ لەگەڵ دانیمارك: یەکەمین جەنگی پروسیا لەگەڵ دانیمارك لەساڵی ١٨٦٤ دەستی پێکرد، دوای ئەوەی فردیکی حەوتەمی پاشای دانیمارك ویستی هەردوو دۆقیەی (سشلزڤیك‌و هۆلشتاین) بکاتە پارچەیەك لە وولاتەکەی، پاش خۆشی کاتێك کرستیانی دووەم بوو بە پاشا، دەستی بەسەر هەردوو دۆقیەکە داگرت‌و بەمەش جەنگ لەنێوان دانیمارك لەلایەك‌و نەمساو پروسیا لەلایەکی دیکە هەڵگیرساو ئەنجامەکەشی دانیمارك شکاو هەردوو دۆقیەکەی بەجێهێشت، کە بەشێوەیەکی کاتی‌و بەپێی پەیماننامەی (کاشتایت)، شلزڤیك بوو بە هی پروسیاو هۆلشتایت بۆ نەمسا.[٢٠]

٢- جەنگ لەگەڵ نەمسا: دوای سەرکەوتن بەسەر دانیمارك، بسمارك لەهەوڵی ئەوەدابوو گورزێکی سەربازی لە نەمسا بوەشێنێت، بەلام بەر لەوەی هێرشی سەربازی دەست پێبکات، هەوڵی دا یارمەتی وولاتانی دیکە بۆ نەمسا ببڕێت، لەکاتێکدا بارودۆخەکەش بەشێوەیەکی سروشتی بەلای

بەرژەوەندی بسمارك دابوو، چونکە لەلایەکەوە پەیوەندیەکی باش‌و دروستی لەگەڵ بەریتانیا هەبوو بەهۆی یەکێتی زولفراین‌و سیاسەتی بازرگانی ئازادی پەیڕەودەکرد، لەلایەکی دیکەشەوە سەبارەت بە ڕوسیا دەبینین ئەویش لایەنگری پروسیا بوو، چونکە پێشتر پروسیا لایەنگری ڕوسیای کردبوو لەجەنگی لەگەڵ پۆلەندا. بەڵام بسمارك بۆ ڕاکێشانی پشتیوانی فەرەنسا بۆ وڵاتەکەی، هەڵسا بەدانی چەند بەڵێنێکی شاراوە بە ناپلیۆنی سێیەم‌و بەمەش ڕەزامەندی فەرەنساشی بەدەست هێنا، بەهەمان شێوەش پشتیوانی ئیتاڵیاشی دەستەبەرکرد بەبەستنی پەیمانێك لەگەڵ سەردینیا لەدژی نەمسا، لەبەرامبەر وەرگرتنی ڤینیسیا.[٢١]

بسمارك دوای ئەم سەرکەوتنانەی لە سیاسەتی دەرەوەیی‌و دڵنیا بوون لە هەڵوێستی وڵاتان بۆ پشتیوانی نەکردنی نەمسا، دەستی بەدەست تێوەردانکرد لە کاروباری هۆلشتایت‌و بەمەش لە ١٨ی حوزەیرانی ١٨٦٦ جەنگ دەستی پێکردو پروسیا قۆناغ بە قۆناغ بەرەو سەرکەوتن هەنگاوی دەنا، کە پاشان لە شەڕی (سادوا) بەتەواوی سەرکەوت‌و بەپێی پەیماننامەی پراگ، شەڕی نێوانیان کە ناسرابوو بە (شەڕی حەوت حەفتە) کۆتایی پێهات، بەپێی ڕێککەوتنی نێوانیشیان نەمسا دەستی لەسەر ڤینیسیا هەڵگرت بۆ ئیتاڵیاو دۆقیەکانی شلزڤیك‌و هۆلشتایت دران بە پروسیا، هەروەها یەکێتی دایتی ئەڵمانی هەڵوەشایەوەو نەمساش دانی نا بە یەکێتی میرنشینەکانی ئەڵمانیا لە باکور بە سەرۆکایەتی پاشای پروسیا.[٢٢]

ئەمەش بە گەورەترین سەرکەوتن دانرا بۆ ئەڵمانیەکان، چونکە سەرەتای یەکێتیەکەیان دەرکەوت لە باکوری ئەڵمانیا بە سەرۆکایەتی پروسیا، کە سەرجەم ویلایەتەکانی دەگرتەوە، تەنها ویلایەتەکانی (باڤاریا– وتمبرك– بادن) نەبێت لە باشوری ئەڵمانیا.(٢٣)

چوارەم: سەرکەوتن بەسەر فەرەنساو ڕاگەیاندنی یەکێتی ئەڵمانیا لە ١٨٧١:

دوای ئەو سەرکەوتنانەی پروسیا بەسەرکردایەتی بسمارك، قۆناغێکی نوێ لە هەنگاونان بەرەو یەکێتی ئەڵمانیا دەست پێدەکات، چونکە بسمارك لەهەوڵی بەهێزکردنی پەیوەندی بەهێزدابوو لەگەڵ ویلایەتەکانی دیکە لە باشووری ئەڵمانیا، کە مەبەستی سەرەکی ئەوەبوو تا ئەو ویلایەتانەش بێنێتە نێو یەکێتی ئەڵمانیا کە لە باکوور پێکهاتبوو.

بۆیە بەردەوام ویلایەتەکانی باکوری لە ترس و هەڕەشەی فەرەنسا بۆ سەریان ئاگاداردەکردنەوە، هەرلەوکاتەشدا بوو ناپلیۆنی سێیەم داوای ئەو مافانەی دەکرد کە بسمارك لەپێش جەنگی دژ بە نەمسا بەڵێنی پێدابوو، بەڵام بسمارك ئامادە نەبوو بستێك زەوی بدات، بەپێچەوانەوە هەڕەشەکانی فەرەنسای لە بەرژەوەندی وڵاتەکەی قۆستەوەو وایکرد ویلایەتەکانی باشوور بە نهێنی ڕێککەوتنی لەگەڵدا بکەن دژ بە فەرەنسا.(٢٤)

بەمەش بسمارك بەدوای هەڵدا دەگەڕا بۆ جەنگ لەگەڵ ئیسپانیا، کە لەوکاتەشدا هەواڵی ئەوە لە فەرەنسا بڵاوبووەوە کە یەکێك لە ئەندامەکانی بنەماڵەی (هوهتزلمرت) کە میری لیبوندە ڕازی بووە ببێت بە پاشای ئیسپانیا لەدوای ئەوەی بەهۆی مردنی پاشای ئەو وڵاتە بۆشایی دروست

کردبوو، گوایە ئەم بە پادشایی بوونەی میری لیبوندیش دەستی بسمارکی تێدایە.[٢٥]

فەرەنسا بەم هەواڵە نارازیی بوو، هەڕەشەی کرد گەر ئەمە ببێت جەنگ لە دژی پروسیا رادەگەیەنێت، هەرچەندە سەرەتا ئەوەی نەکرد، بەڵکو هەڵسا بەناردنی سەفیری وڵاتەکەی بۆ لای پاشای پروسیاو چەند پرسیارێکی بەشێوەی گاڵتەجاری دەربارەی ئەم بابەتە ئاراستەکردو ئەویش بەهەمان شێوە وەڵامی دایەوە، ئەمەش بە هەڵەیەکی گەورەی فەرەنسا دادەنرێت، چونکە پسمارك ئەمەی قۆستەوەو بڵاوی کردەوە کە پاشای ئەڵمانیا سووکایەتی پێکراوەو لەهەمان کاتیشدا بە فەرەنسیەکانیشی راگەیاند کە سفیرەکەیان سووکایەتی پێکراوە، هەرلەبەرئەوەش بوو فەرەنسا لە ١٤ی تەممووزی ١٨٧٠ جەنگی لەدژی پروسیا بەرپاکرد.[٢٦]

دوای جەنگێکی قورسو چەند جەنگێکی توند، لەئەنجامدا سوپای ئەڵمانیا لە جەنگی (سیدان) زۆر بەتوندی سوپای فەرەنسای تێکشکاندو ناپلیۆنی سێیەم تیایدا بە دیل گیرا، بەمەش پروسیا سەرکەوتو لە فەرەنساش بەهۆی شکستی ناپلیۆنی سێیەم حکومەتی بەرگری نیشتمانی دروستکرا، کە حکومەتی نوێ لە فرانکفۆرت پەیماننامەیەکیان لەگەڵ پروسیا مۆرکرد، بەمەش جەنگ لە ١٠ی مایسی ١٨٧١وەستاو بەپێی پەیماننامەی نێوانیشیان فەرەنسا دەستی لەسەر الزاسو لۆرینو مەتر هەڵگرت بۆ پروسیاو سزای دارایی زۆریشی خرایە سەر.[٢٧]

بەم جۆرە شەڕی نێوان پروسیاو فەرەنسا کە لە مێژوودا بە شەڕی (سبعین) ناسراوە کۆتایی هات، بەڵام بۆ ئەڵمانیا دەرەنجامی گەورەی لێکەوتەوە، کە بەهۆی ئەم شەڕەوە گیانی نەتەوەیی‌و نیشتمانی بەسەر ویلایەتەکاندا زاڵ بوو، کاتێك کە توانیان ناکۆکیە نێوخۆییەکان بەلاوە بنێن‌و یەکگرتن دروست بکەن‌و خەونی یەکێتی وولات بهێننەدی، بەتایبەتی دوای ئەوەی میرەکان کۆدەنگ بوون لەسەر ئەوەی پاشای پروسیا (ولیەمی یەکەم) بکەن بە ئیمپراتۆری وولاتەکەیان، کە ئاهەنگێکیان سازکرد لە هۆڵی ئاوێنەکان لە کۆشکی ڤێرسای ڤییەننا لە بەرواری ١٨ی کانوونی دووەمی ١٨٧١، بەمەش پرۆسەی سیاسیی یەکێتی ئەڵمانیا بەرجەستەبووو هاتەبوون. ئەڵمانیاش وەك وولاتێکی بەهێز لە ئەورووپا بەدەرکەوت، بەتایبەتی وەك ووتمان بە بەدەستهێنانی هەردوو نێوچەی ئەلزاس‌و لۆرین چالاکی ئابووری گەشەی کردو لەم ڕووەوە بەهێز دەرکەوت، کە تا کۆتایی دەسەلاتی بسمارك ساڵی ١٨٩٠ لە پەرەسەندنی زیاتردابوو، بۆ ڕۆڵ بینین لە سیاسەتی ئەورووپیدا.(٢٨)

ئەنجام

بەنووسینی ئەم بابەتە گەیشتین بەچەند ڕاستیەکی مێژوویی سەبارەت بە ئەڵمانیاو پرۆسەی یەکێتیەکەی، کە گرنگترینیان ئەمانەن:

١- ئەڵمانیا هەر لەسەدەکانی ناوەڕاستەوە، وولاتێکی پارچەپارچەو لێکدابڕاوبووەو لەچەند میرنشین‌و دۆقێك پێك هاتبوو، هەروەها لەسەدەکانی

پانزەو شانزەدا تیایدا بیروبۆچوون‌و تێکۆشان لەپێناو یەکێتی خۆیدا هاتۆتە ئاراوەو کاری بۆ کراوە، بەڵام دەبینین ئەم یەکگرتنە تا ساڵی ١٨٧١ نەهاتۆتەدی‌و بەئەنجام نەگەیشتووە.

٢- ناپلیۆن‌و داگیرکارییەکانی ڕۆڵی بەرچاویانگێڕا لە بوژاندنەوەی بیری نەتەوەیی لە ئەڵمانیا، چونکە ئەمە وایکرد لەلایەك ببێتە هۆی بڵاوبوونەوەی بیروبۆچون‌و پرەنسیپەکانی شۆڕشی فەرەنسی‌و لەلایەکی دیکەشەوە سەرەتایەکی بۆ یەکێتی ئەڵمانیا لێکەوتەوە، کە هەڵسا بەکەم کردنەوەی میرنشینە ئەڵمانیەکان لە (٣٠٠) میرنشینی لۆکاڵیەوە بۆ تەنها (٣٩) میرنشن، ئەوە جگە لەوەی ئەم داگیرکارییەی بوو بەهۆکارێکی گرنگ بۆ بڵاوبوونەوەی گیانی نەتەوایەتی‌و ڕەتکردنەوەی داگیرکاری‌و هەوڵدان بۆ دەرکردنی دوژمن لە وڵاتدا.

٣- بزووتنەوەکانی ساڵانی ١٨٣٠و١٨٤٨ هەرچەندە گورپوتینێکی باش‌و کۆمەڵێك هەنگاوی باشیان بۆ بەرەوپێش چوون تێدا بەدیدەکرا، بەڵام لەگەڵ هەموو ئەمانەشدا نەیانتوانی مەبەستی سەرەکی خۆی بەدی بهێنێت، کە یەکێتی ئەڵمانیا بوو.

٤- شەڕی نێوان پروسیاو فەرەنسا بۆ ئەڵمانیا دەرەنجامی گەورەی لێکەوتەوە، کە بەهۆی ئەم شەڕەوە گیانی نەتەوەیی‌و نیشتمانی بەسەر ویلایەتەکاندا زاڵ بوو، کاتێك کە توانیان ناکۆکیە نێوخۆییەکان بەلاوە بنێن‌و یەکگرتن دروست بکەن‌و خەونی یەکێتی وڵات بهێننەدی، بەتایبەتی دوای ئەوەی میرەکان کۆدەنگ بوون لەسەر ئەوەی پاشای پروسیا (ولیەمی

یەکەم) بکەن بە ئیمپراتۆری وولاتەکەیان، کە ئاهەنگێکیان سازکرد لە هۆڵی ئاوێنەکان لە کۆشکی ڤێرسای ڤییەننا لە بەرواری ١٨ی کانوونی دووەمی ١٨٧١، بەمەش پرۆسەی سیاسیی یەکێتی ئەڵمانیا بەرجەستەبوو هاتەبوون.

٥- بسمارك ڕۆڵی دیارو بەرزی بینی لە سەرکەوتن و گەیشتن بە ئامانج، چونکە دوای ئەوەی دەسەلاتی گرتەدەستو بو بەسەرۆك وەزیرانی پروسیا لە ساڵی ١٨٦٢دا، هەنگاوەکانی یەکێتی ئەڵمانیا دەستی پێکردو پروسیاش وەك وولاتێکی بەهێز دەرکەوت، لەژێر کاریگەری و لێزانی سیاسیانەی هەنگاوەکانی یەکێتی ئەڵمانیای داڕشت بە لە نێوبردن و شکست پێهێنانی دوژمنانی پروسیا، بۆ ئەم مەبەستەشی چەند جەنگێکی سەربازی بەرپاکرد، لەگەڵ هەریەکە لە (دانیمارك و نەمساو فەرەنسا).

پەراوێزو سەرچاوەکان:

---

(1) أحمد خاكي: فلسفة القومية، دار المعارف بمصر، القاهرة، بدون سنة الطبع، ص١٠٨.

(2) خليل علي مراد واخرون: دراسات في التاريخ الاوربي الحديث والمعاصر، من مطبوعات وزارة التعليم العالي والبحث العلمي، جامعة موصل، ١٩٨٨، ص١٩٧.

(3) فاضل حسين و كاظم هاشم نعمة: التاريخ الاوربي الحديث، ط١، من مطبوعات وزارة التعليم العالي والبحث العلمي، جامعة موصل، ١٩٨٢، ص٢١.

(4) محمد محمد صالح وأخرون: تاريخ اوربا في القرن التاسع عشر، من مطبوعات وزارة التعليم العالي والبحث العلمي، جامعة بغداد، ١٩٨٥، ص١٣٩.

(5) خليل علي مراد واخرون: م.س، ص١٩٨.

(6) ن.م، ص١٩٨.

(7) محمد محمد صالح وأخرون: م.س، ص١٤٠.

(8) هـ.ا.ل.فشر: تاريخ اوربا في العصر الحديث (١٧٨٩–١٩٥٠)، ت.احمد نجيب هاشم و وديع الطبع، دار المعارف بمصر، بدون سنة الطبع، ص٢٠٣.

(9) عبدالكريم احمد: القومية والمذاهب السياسية، الهيئة المصرية العامة للتأليف والنشر، ١٩٧٠، ص٢٣٩.

(10) هـ.ا.ل.فشر: م.س، ص٢٠٣.

(11) خليل علي مراد واخرون: م.س، ص٢٠٢.

(12) علي حيدر سليمان: تأريخ الحضارة الاوروبية الحديثة، ط١، بغداد، ١٩٩٠، ص٢٣٩.

(13) عبدالكريم احمد: م.س، ص٢٣٨.

(14) ن.م، ص٢٤١.

(15) ن.م، ص٢٤٢.

(16) ن.م، ص٢٤٣.

(17) خليل علي مراد واخرون: م.س، ص٢٠٤.

(18) ن.م، ص٢٠٣.

(19) محمد محمد صالح وأخرون: م.س، ص١٤٦.

(20) خليل علي مراد واخرون: م.س، ص٢٠٧.

(21) محمد محمد صالح وأخرون: م.س، ص١٤٦.

(22) ن.م، ص١٥١.

(23) علي حيدر سليمان: م.س، ص٢٤٦.

(24) خليل علي مراد واخرون: م.س، ص٢١٠.

(25) ه.ا.ل.فشر: م.س، ص٢٨٦.

(26) خليل علي مراد واخرون: م.س، ص٢١١.

(27) محمد محمد صالح وأخرون: م.س، ص١٥٦.

(28) ن.م، ص١٥٧.